

АНАЛИЗА СТАВОВА ИНТЕРЕСНИХ ГРУПА О ПРИВРЕМЕНОМ СМЕШТАЈУ НАКОН КАТАСТРОФА НА ПРОСТОРУ СРБИЈЕ

UDK BROJ: 728.18(497.11)"2017"
DOI BROJ: 10.5937/a-u0-15527
ID BROJ: 265385996

ANALYSIS OF VIEW OF STAKEHOLDERS ON TEMPORARY ACCOMMODATION AFTER DISASTERS IN SERBIA

Оригинални научни рад, рад примљен: октобар 2017., рад прихваћен: фебруар 2018.

Борјан Бранков*

АПСТРАКТ

Природне катастрофе су све чешће узрочници оштећења или девастирања насеља. На простору Србије се у последње време повећава број и разорност природних хазарда. Због тога расте потреба за привременим смештајем угроженог становништва. Рад путем анкете, реализоване у периоду од априла до јуна 2017. год., испитује карактеристике стамбеног простора у којем испитаници тренутно живе и њихове ставове у вези са привременим смештајем. Прва анкета (узорак од 60 испитаника са територије Србије) бави се становништвом које је било у привременом смештају и потенцијално угроженим становништвом које до сада није било. Паралелно са овим истраживањем, спроведено је анкетање представника 11 организација укључених у питање привременог смештаја (НВО, хуманитарне и развојне организације и академске институције). Анализа резултата спроведених анкета показује разлике у тренутном смештају у којем становништво живи и оном у којем би желело да буде или је било у случају катастрофа. Дискусија добијених резултата истиче значај елемената уређења као што су прозорске површине, величина простора, постојање предбашти и др. Резултат овог рада представља детерминисање ставова и жеља угроженог становништва и правце и препоруке за будуће истраживање. Квалитет привременог становања може допринети нормализацији животних активности које као резултат имају побољшање друштвеног и стамбеног положаја и осећај припадања заједници, а не маргинализацији и социјалној искључености.

Кључне речи: привремено становање, катастрофе, Србија, анкета, угрожено становништво

ABSTRACT

Natural disasters are increasingly causing damage or devastation of the settlements. In recent years, the number and intensity of natural hazards in Serbia has increased. As a result, there is a growing need for temporary accommodation of the vulnerable population.

* Борјан Бранков, стипендиста Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, ангажован на научним пројектима Института за архитектуру и урбанизам Србије, borjanb@hotmail.com

The paper through the survey, conducted in the period from April to June 2017, examines the characteristics of the housing in which the surveyed population currently live and their view regarding the temporary accommodation. The first survey (60 surveyed residents from the territory of Serbia) deals with the population who were in temporary accommodation and potentially vulnerable population which were not. Simultaneously paper conducted a survey of representatives of 11 organizations involved in the issue of temporary accommodation (NGOs, humanitarian and development organizations and academic institutions). The analysis of the results of the conducted surveys shows the differences in the current accommodation in which the population live and the one in which they would like to be or they were after disaster. Discussion of the obtained results highlights the importance of the spatial elements such as window surfaces, living area, existence of additional spaces etc. The result of this paper is to determine the opinions and desires of the vulnerable population and to set directions and recommendations for future research. The quality of temporary housing can contribute to the normalization of life activities that result in improved social and housing conditions and a sense of belonging to the community, not marginalization and social exclusion

Keywords: temporary housing, disaster, Serbia, survey, vulnerable population

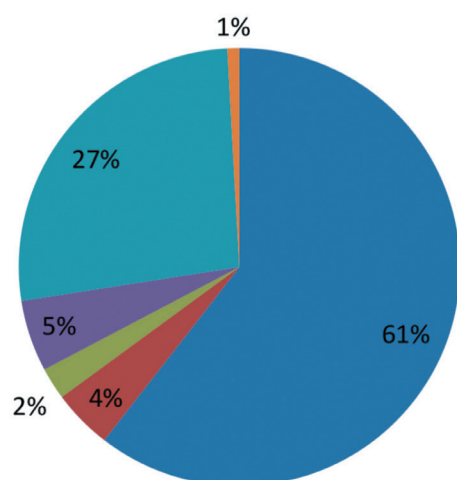
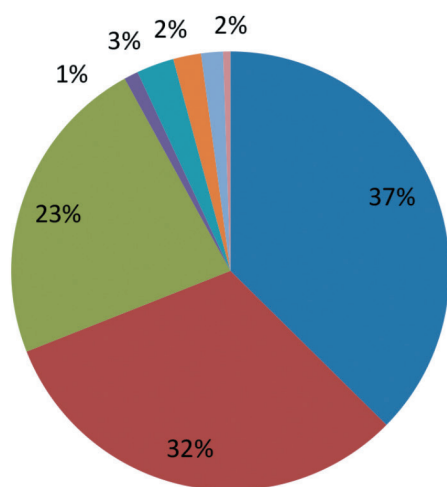
УВОД

Због повећане разорности природних, али и антропогених хазарда, све већи број становника урбаних подручја остаје без својих домова. Привремени смештај, намењен угроженим становницима, део је личног простора где они могу да обављају своје свакодневне активности до могућности повратка у обновљене или новоизграђене долове. Тај период може трајати од неколико месеци до више година. Карактеристике као што су: минималне димензије, унутрашња опремљеност, однос ка локалном контексту, мобилност и могућност пренамене функције након престанка употребе привременог смештаја, утичу на квалитет привременог смештаја (Abulnour, 2014).

На светском нивоу је 2015. год. потписан нови протокол који се тиче смањења ризика од настанка катастрофа назван *Оквир из Сендаја (Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015 – 2030)*. Овим оквиром земље потписнице (укључујући и Србију¹) обавезују се да ће предузети конкретне акције ради смањења и реаговања у случају катастрофа. Као један од аспеката за јачање приправности у случају хазарда се истиче значај различитих нивоа управљања, од националног до локалног. У том погледу се наглашава потреба за обновом девастираних насеља и интегрисаном обновом заједно са економским јачањем и принципима одрживости (UNISDR, 2015).

Територија Републике Србије је у последњих 20 година директно угрожена хазардима различитог порекла - од антропогенних (индустријски, ратни и сл.) до природних (земљотреси, поплаве и др.). У Србији се бележи повећање разорности и учесталости природних хазарда, а посебно поплава, земљотреса и сл. (Сл. 1 и 2) Због тога све више пажње је потребно усмерити на коришћење привременог смештаја у случају ове врсте хазарда. Привремени смештај је нужно прилагодити локалним условима, уз поштовање потреба потенцијалних корисника, а са циљем омогућавања адекватног простора за живот и рад.

1 <http://www.obnova.gov.rs/news/cirilica/article/srbija-ucestvovala-na-trecoj-svetskoj-konferenciji-za-smanjenje-rizika-od-katastrofa>

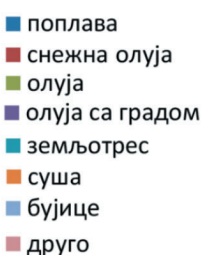
ПОДЕЛА И ВРЕМЕНСКА ОГРАНИЧЕНОСТ ПРИВРЕМЕНОГ СМЕШТАЈА

Становање је битна претпоставка реализације индивидуалних и друштвених потреба. Потребе појединаца или домаћинстава које се остварују посредством стана су: склониште (елементарна сигурност, базичне потребе), приватност (развојност потреба), социјабилност (припадање локалној заједници) и инвестиција (штедња, акумулација богатства) (Smith, 1971, цитирано у Petrović, 2004, 10).

Током катастрофе неопходно је успоставити квалитетну комуникацију на релацији локално угрожено становништво - организације које учествују у припреми смештаја и осталим активностима у вези са прихватам становништва. Основни задатак који се намеће је створити адекватне околности којима би се становништву пружио „осећај дома“. Реализација овог циља је могућа обезбеђивањем простора који пружа кориснику смештај, адекватну заштиту, инфраструктуру, важне сервисе, законски оквир и регулисан статус људи и објеката, економску отпорност и одрживост (Навјоуца, 2016). Поред тога, становништву које је услед хазарда остало без сопственог објекта неопходни су и храна, одећа, лекови, документи и др. (Comerio, 2014).

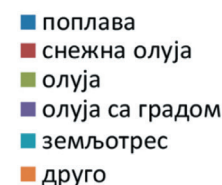
Сл. 1 Графикон са приказом становништва које је било погођено неком врстом природне катастрофе на територији Србије (подаци 1980-2013. године), Извор: <http://www.desinventar.net/DesInventar/profiletab.jsp?countrycode=srb&continue=y>

Fig. 1 Chart showing percentage of population that was affected by some kind of natural hazard in Serbia (data from 1980 to 2013), Source: <http://www.desinventar.net/DesInventar/profiletab.jsp?countrycode=srb&continue=y>

Сл. 2 Графикон са приказом уништених и оштећених стамбених објеката од стране природних хазарда на територији Србије (подаци 1980-2013. године), Извор: <http://www.desinventar.net/DesInventar/profiletab.jsp?countrycode=srb&continue=y>

Fig. 2 Chart showing percentage of destroyed and damaged housing by some kind of natural hazard in Serbia (data from 1980 to 2013), Source: <http://www.desinventar.net/DesInventar/profiletab.jsp?countrycode=srb&continue=y>

Подела привременог смештаја

Привремени смештај је подељен у четири категорије: хитно склониште (*emergency shelter*), привремено склониште (*temporary shelter*), привремено становање (*temporary housing*) и стално становање (*permanent housing*). Хитно склониште је тренутно решење, са циљем да омогући смештај за неколико сати, дана или евентуално недеља. Чине га најчешће јавни објекти (хале и сл.), који су склоништа за веће групе људи. Привремено склониште је намењено за смештај у трајању од неколико недеља после катастрофе (шатори). Са друге стране, привремено становање је становање које је предвиђено за дужи временски период, док се не обезбеди стално становање за угрожено становништво. Привремено становање пружа локалном становништву могућност да обавља своје редовне активности, као што су школовање или одлазак на посао, у изнајмљеним становима, монтажним објектима и сл. (Donohue, 2012)

Привремено становање омогућава породицама и појединцима да након катастрофе поврате функционалан живот у складу са раније усвојеним навикама (Donohue, 2012). У случајевима где је велики број домова оштећен или уништен, реконструкција може трајати годинама и тада привремено становање има могућност пружања смештаја за дужи период. Адекватно привремено становање треба да пружи заштиту од окружења, да допринесе личној безбедности, омогући достојанство, здравље, да се корисници добро осећају у том простору, да омогући обављање кућних и личних активности до добијања сталног стамбеног простора.² (Donohue, 2012)

Од привременог ка сталном становању

Иако се привремено становање промовише као најадекватнији вид привременог смештаја за угрожене, проблем представља његова непрактичност у економској исплативости и конструктивним карактеристикама (Johnson, 2016). Привремено становање је планирано за употребу у временском периоду од 6 месеци до 3 године, али начин на који се такви објекти пројектују и производе дефинише, у смислу употребе материјала и трајности објеката, њихов период употребе. Због тога би на националним нивоу требало дефинисати политику изградње типских објеката привременог становања, која би подразумевала да држава својом регулативом дестимулише изградњу објеката који нису у складу са законски прописаним решењима. Ови објекти би требало временски и економски да буду димензионисани да задовоље краткорочне потребе, чиме би њихова изградња била вишеструко економски исплативија.

Чак и када објекти привременог становања испуне иницијалну намену, њихово коришћење се може наставити

путем рентирања приватним лицима или проглашавањем за објекте јавне намене за мању заједницу. Међутим, ради одржавања функционалног стања ових објеката, неопходно је вршити текућа и инвестициона одржавања (Johnson, 2016).

ФОРМИРАЊЕ АНКЕТЕ – МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР

Током реализације истраживања за потребе испитивања ставова интересних група о привременом смештају након катастрофа у Србији, као метод прикупљања података коришћена је анкета.

Сврха истраживања је испитивање ставова, перцепција и жеља становништва угроженог катастрофама. Поред тога, дефинисан је и упитник који је намењен различитим организацијама укљученим у привремени смештај као допуна примарном истраживању потреба угроженог становништва. Организације (НВО, хуманитарне и развојне организације, представници академских институција) представљене су актерима и стејкхолдерима који учествују у руковођењу, пројектовању и градњи привременог смештаја. Ради реализације адекватног партиципативног процеса било је неопходно упоредо сагледати и ставове становништва и организација о питањима привременог смештаја становништва.

Први део - општи део анкете

Први део анкете се састоји од општих питања релевантних за истраживање привременог становања и успостављање везе са локалним контекстом анкетираниог становништва. Прво питање анкете се односи на старосне групе испитаника. Истраживање које је рађено са угроженим становништвом након великог јапанског земљотреса 2011. год. показало је да су често најрањивије особе у привременом становању особе старе преко 65 година. Међутим, као последица чињенице да привремени смештај није био адекватно прилагођен њиховом старосном добу или потенцијалним захтевима, јавили су се проблеми са менталним здрављем (Ishiki et al, 2016). Такође, поред старијих грађана, специфичне групе које су биле корисници привременог смештаја били су и студенти (Nagata et al, 2015).

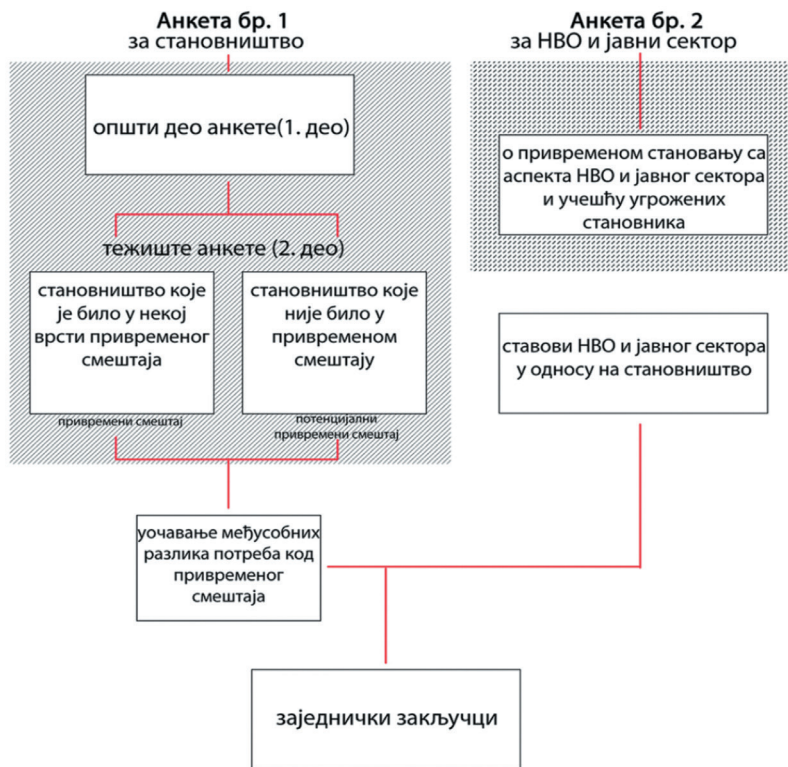
Анкета обрађује и постојеће свакодневне обрасце понашања и транспортне навике становништва, на основу којих се могу дефинисати и њихове преференције у погледу евентуалног привременог становања у периоду након катастрофа.

Сет питања обухватио је и тренутно стање стамбеног простора у коме испитаници живе, број чланова домаћинства и различите садржаје које они имају у свом простору становања. Тај сегмент омогућава компаративну анализу постојећих објеката и њихових садржаја и исказаних потреба за садржајима и величином простора у привременом смештају.

² За разлику од интернационалног стандарда који се тиче привременог становања (Sphere project, 2011), у локалној средини (простор Србије) би се могла таква врста смерница додатно употпунити одређеним ставовима и жељама локалног угроженог становништва.

Сл. 3 Шема структуре анкете и даљих закључака, извор: Аутор

Fig. 3 Scheme of structure of the survey with potential conclusions, source: Author

Други део анкете

Други део анкете намењен је за две групе корисника - становништво које није било директно изложено катастрофама (није живело у привременом смештају) као и становништво које је услед неке врсте хазарда било корисник привременог смештаја.

Овај део анкетног упитника обухватио је два сета питања: питања која се односе на преференције становника за потенцијални боравак у привременом смештају и питања која се односе на искуства боравка становништва у привременом смештају. (Сл. 3) Кроз анкету се утврђују разлике у преференцијама две категорије становника, као и њихов однос према простору и потребама привременог становања.

Кроз сет питања која се односе на просторни квалитет привременог становања, путем параметара као што су: квадратура простора, величина прозора, опремљеност инфраструктуром, постојање простора за рад и др., утврђени су директни захтеви постојећих и евентуалних корисника привременог смештаја.

АНАЛИЗА РЕЗУЛТАТА АНКЕТА

У периоду од почетка априла до јуна 2017. год. спроведене су две анкете електронским путем (гугл анкетни упитник). Узорак за прву анкету је био 60 становника, док је за другу анкету узорак био 11 организација које се баве привременим смештајем (НВО, хуманитарне и развојне организације и представници академских институција).

Укључивање ставова и жеља угроженог становништва у пројектантски и процес изградње привремених објеката је од примарне важности за постизање квалитета привременог становања и његово прилагођавање специфичном контексту територије Србије.

Анкета бр. 1. Унапређење квалитета простора привременог боравка становништва после природних и антропогених катастрофа

Узорак

Анкетирано је укупно 60 испитаника. Анкета садржи укупно 42 питања (општи део + први сценарио) на која су одговарали испитаници који су били у привременом смештају, односно 32 питања (општи део + други сценарио) на која су одговарали становници који нису били у некој врсти привременог смештаја након катастрофе. (Сл. 3) Корелација између те две групе испитаника сагледана је кроз површину простора у ком су били или желе да буду, затим расположиву инфраструктуру, додатне просторе (предбаште), радне просторе и сл., док је ниво задовољства неким параметарима мерило за компаративну анализу различитих ставова и мишљења две групе испитаника. Поред тога, неопходно је истаћи и корелацију између становништва које је анкетирано и подручја које је било угрожено катастрофама. На Сл. 4 може се видети територијална дисперзија анкетираног становништва. На основу ове анализе могуће је закључити да је веће интересовање за анкету било у оним местима и код оних становника који су сматрали да живе у ризичним зонама.

- места из којих је анкетирано становништво
- места у којима су се десиле катастрофе у последњих 15 година (издвојени примери угрожених подручја)

Сл. 4 Територијална распрострањеност анкетираних испитаника са позицијама места која су била угрожена неком од катастрофа у периоду након 2000. године, извор: аутор; <http://www.vanredne-situacije.net/vanredne02.html>

Fig. 4 Map with the places of residence of surveyed population and places that were endangered by some kind of hazard in the period after 2000., Source : Author; <http://www.vanredne-situacije.net/vanredne02.html>

Општи део анкете

У општем делу су испитаници анкетирани питањима која су обухватала место пребивалишта, годиште, врсту стамбеног простора и ниво информисаности о потенцијалним катастрофама на њиховој територији. На овај део анкете је одговарало свих 60 испитаника. Анкетирани су становници са територије Београда, затим Обреновца и Лазареваца, Ваљева, Крушевца, Ниша, Мајданпека, Панчева, Сремске Митровице и Новог Сада.

Највише испитаника је са подручја Београда,³ око 72%, док су остала градска насеља подједнако процентуално заступљена (3-4%). Годишта испитаника показују евидентну диверсификацију, са 48,3% испитаника између 20 и 30 година, док је 40% између 30 и 50 година, затим 10% од 50 до 65 и 1,7% преко 65 година. Такође, две трећине испитаника је запослено, док су остали студенти, пензионери или незапослени.

У наставку анкете третирана су питања о тренутном типу стамбеног простора (пребивалишта), при чему је преко 88% испитаника одговорило да живи у стану, док остатак живи у кући. Већина њих (81%) путује сваког дана на студије или посао у друго место. Поред тога, 50% испитаника живи у породицама са децом, док 33% не живи у заједници, а остали испитаници живе у заједници без деце или живе у заједници са више од две генерације. При томе, највећи удео домаћинства је са три (26,7%) и четири члана (25%), док породице са једним или два члана заузимају по 20% укупног броја испитаника. С друге стране, иако је број чланова домаћинства већи (3-4 члана), квадратура стамбеног простора креће се у распонима 30-60m² и 60-100 m² (80% анкетираних одговора), док су примери изразито

малих станова и оних преко 100m² ређи. (Сл. 5) Такође, по питању инфраструктуре скоро сви станови (92%) су обезбеђени целокупном инфраструктуром.

Као додаток томе, 86% испитаника поседује терасу у оквиру простора становања, 53% поседује подрумске просторије, а башту поседује само 11%. Остале просторије, као што су гаража, остава, локал и сл., има само по 2% испитаника. Узимајући у обзир чињеницу да већина испитаника станује у становима, они располажу заједничком баштом (38%), терасом (12%), заједничком гаражом (око 23%), док вешерницама, игралиштима, паркингом испред објекта и др. располаже око 2% испитаника. Насупрот заједничким садржајима, а претежно колективном типу становања испитаника, већини је веома важна приватност у стамбеном простору (скоро 87% испитаника), док је осталима само делимично битна. Са суседима се испитаници најчешће друже у мањој мери (око половина испитаника).

Разматрајући ниво информисаности о потенцијалним катастрофама испитаника могуће је закључити да је око 60% упознато са начинима обезбеђивања простора становања од катастрофа. Процент испитаника који осигуравају своје објекте износи око 50%. Ипак, чак 66% испитаника је упознато са ризицима од катастрофа у њиховом окружењу, док је 26% мало информисано, а 6% није. Постоји значајна дискрепанца између свесности локалног становништва о последицама могућих катастрофа и броја осигураног стамбеног простора (број полиса осигурања). Подаци Народне банке Србије указују на директну каузалну везу између појавности катастрофа и броја становника коју су осигурали своје објекте. Према подацима о броју осигураника и броју полиса осигурања за 2013. год., број осигурања од пожара и других опасности је био 838 (Народна банка Србије, 2013), док је 2015. год. (годину дана након поплава из 2014. год.) тај број скоро

3 Подручја Обреновца и Лазареваца су издвојена као засебна урбана насеља при сагледавању резултата анкете, за разлику од одговора испитаника са градских општина као што је Врачар и сл. Иако те две општине административно представљају део Београда, издвојене су због веће удаљености и угрожениости од катастрофа него други делови Београда.

дуплиран (1538) (Народна банка Србије, 2015). Примећује се да су поплаве из 2014. год. један од узрока повећања броја осигурања, јер у 2016. год. број осигурања остаје на броју из 2015. године (око 1600).

Од укупног броја испитаника, 32% истиче да су земљотреси и поплаве најизвесније катастрофе у њиховом окружењу, док олује и пожари заузимају око 20%, а остале катастрофе око 2%. Са друге стране, по питању страха од потенцијалних катастрофа у њиховом окружењу, око 10% испитаника се изјашњава потврдно, док 46% има мањи страх и чак 43% испитаника уопште не осећа страх. Ипак, већина њих (86,7%) није била у привременом смештају до сад.

Преко 60% испитаника сматра да је веома битно учешће становништва у пројектима привременог становања, док 36% сматра да је делимично битно, а само 3% њих да је потпуно небитно. Овде је исказана већа свест људи о значају и могућности утицаја становништва у планирању и пројектовању привременог становања. Такође, већина испитаника (око 80%) сматра да је укључивање становништва потребно у идејној фази пројеката привременог становања, док се 20% становника определило за партиципацију у фази пројектовања и извођења.

Други део анкете – привремени смештај

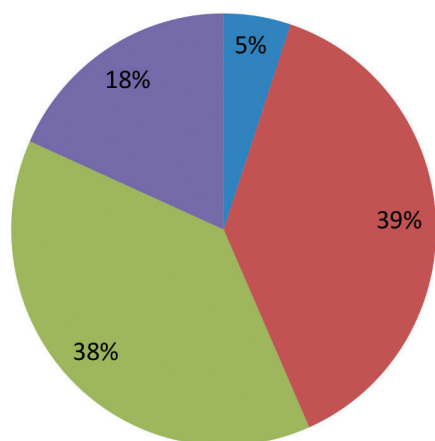
Од укупног броја испитаника (60) само 13,3% (8 испитаника) је боравило у неком виду привременог смештаја (хитно

склониште, привремено становање – монтажни објекти, изнајмљени објекти и сл.) - први сценарио. Узрок боравка за 63% испитаника били су ратни сукоби или бомбардовање,⁴ док је за 25% узрок поплава и 12% земљотрес. Временски период боравка у хитном склоништу је био од неколико сати до неколико недеља. Док су испитаници у привременом становању били од месец дана, четири месеца до 2 године. Удаљеност привременог смештаја од првобитног места становања је најчешће била до 5km (62%), а удаљеност од места катастрофе је била преко 10km (50%).

Простори привременог становања су били већи од 40m² (одговори две трећине испитаника) док су остали испитаници боравили у просторима од 15 до 40 m². У 50% случајева је постојао неки вид заједничког објекта за окупљање људи. У већини случајева, када се говори о јединици становања, простор је поседовао мање прозорске површине (62%). Преко 75% испитаника је на питање да ли им је потребан простор за рад у привременом смештају одговорило негативно, док је остатак испитаника одговорио да је потребан, али да може бити у склопу заједничких просторија.

Трећина објеката привременог смештаја је поседовала неопходну инфраструктуру. У 25% случајева је недостатак одређених сервиса решен заједничким просторијама у другом објекту. Као што је и претпостављено, у већини смештаја (87%) није постојао никакав вид предбаште или

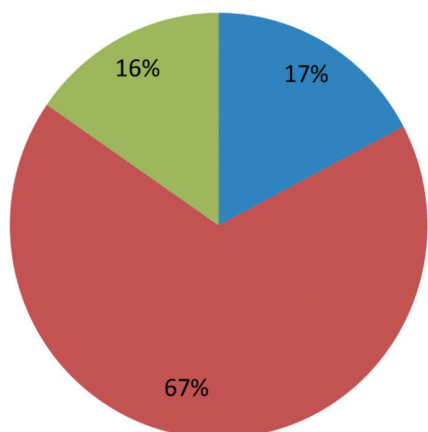
4 антропогене катастрофе

Сл. 5 Површина стамбеног простора у коме живе анкетирани становници, извор: Аутор

Fig. 5 The area of the residential space in which the surveyed population lives, Source : Author

- мање од 30m²
- од 30 до 60m²
- од 60 до 100m²
- преко 100m²

Сл. 6 Површина потребног стамбеног простора на основу исказа анектираних становника у привременом смештају, извор: Аутор

Fig. 6 The area of the needed residential space (by the surveyed population) in temporary housing, Source : Author

- мање од 15m²
- од 15m² до 40m²
- више од 40m²

сличне површине испред објекта. Као значајни недостаци привременог становања, према анкети, издвојени су величина простора и инфраструктура. Већина испитаника се у таквим просторима осећала скучено, незадовољно због недостатка светлости и недовољне безбедности.

Са друге стране, од укупног броја испитаника (60), чак 52 испитаника није било до сада у неком виду привременог смештаја – други сценарио. На питање о смештају у коме би боравили, 61% испитаника се изјашњава за монтажне куће, 57% за изнајмљен простор и 21% за префабриковане објекте, док се за дрвене бараке изјашњава само 11% испитаника. Хале и шатори су најнепожељније врсте простора за које се изјаснило само 2% испитаника, што је и било очекивано, будући да представљају вид најнужнијег и најхитнијег типа смештаја са мало приватних садржаја и без адекватног простора.

У вези са питањем удаљености објекта привременог смештаја од места катастрофе одговори испитаника су уједначени у односу на понуђене удаљености, док је 55% испитаника за удаљеност сервиса од привременог смештаја до 5km. На питање о површини простора привременог смештаја, чак 67% испитаника је одговорило да би довољна површина била 15-40m². (Сл. 6) Готово сви испитаници наводе да постоји потреба за објектом за окупљање људи. Иако су испитаници исказали скромност у избору површине потенцијалног привременог смештаја, што се тиче прозорских површина, скоро 80% се изјашњава за велике прозорске површине, а 20% за мале. Већина анкетираних становништва (63%) би, са друге стране, пристала да одређени сервиси буду и ван њиховог простора, у заједничком објекту. Такође, скоро 77% се слаже да би додатни квалитет објекта био обезбеђен предбаштом у том смештају, док 15% не сматра ово неопходним. Упућеност и праћење података о потенцијалним катастрофама не показује директну корелацију између тога да ли је испитаник боравио или није у привременом смештају.

Испитаници који су били у неком виду привременог смештаја у већини сматрају да је веома битно учешће угроженог становништва у изради пројеката објекта привременог становања, док су становници који нису били у привременом смештају то означили као делимично или веома битно.

Утврђена је значајнија дискрепанца и у ставовима испитаника који су боравили и оних који нису боравили у привременом смештају у погледу просторних захтева. Наиме, док су испитаници који су боравили у привременом смештају објекте површине 15-40m² означили као скучене и недовољне, испитаници који нису били у привременом смештају навели су да су им те исте димензије простора довољне за њихов потенцијални привремени боравак. На овај начин се може видети да непосредно, потенцијално негативно, искуство боравка у одређеном привременом смештају утиче на јасније ставове и оштрије критеријуме при дефинисању параметара таквог смештаја код становништва.

Анкета бр. 2. – Анкетни упитник за представнике организација

Анкетирање организација је спроведено анонимно, при чему се тражило да испитаници одговоре којој врсти организације припадају. Све потенцијалне организације се у неком виду баве проблемом привременог смештаја и његовим руковођењем на територији Србије. Од 11 анкетираних организација, око 50% су невладине организације, затим хуманитарне и развојне организације, које активно учествују у радњама везаним за привремени смештај и представници академских институција, које потенцијално имају значај у пројектантској фази. Све организације сматрају апсолутно битним учешће јавности (становника, стручњака и сл.) у области привременог становања и то путем анкете (45%), радне групе са заинтересованим странама (36%) или путем интервјуа (око 18%). Сви испитаници би укључили становништво у идејној фази у креирање решења привременог становања.

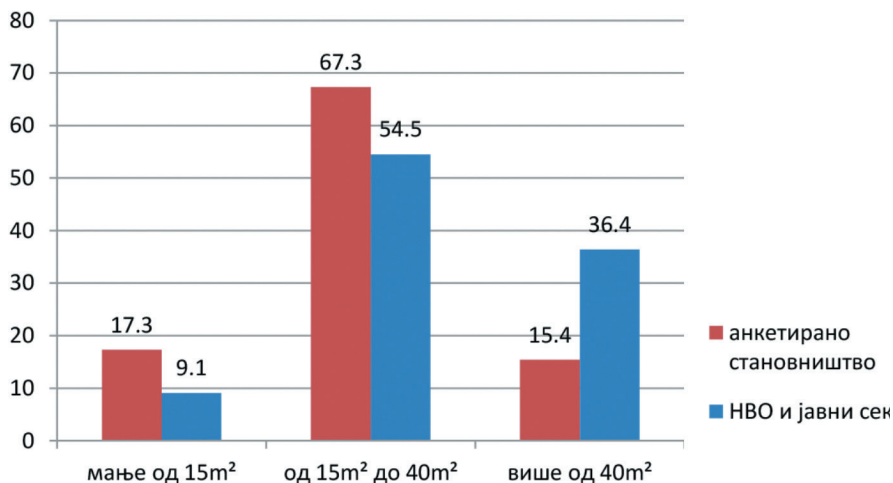
Узимајући у обзир врсту објекта која би била најадекватнија, 36% испитаника се изјаснило за монтажне куће, 27% за изнајмљене просторе или хотеле, док су остали модели мање заступљени (контејнери 18%, бараке, шатори по 9%). Чак 72% сматра да објекти привременог смештаја треба да буду на до 5km удаљености од места катастрофе. У погледу величине објекта, односно површине, 55% је изабрало површине 15-40m², а 36% веће од 40m². Према одговорима испитаника, карактеристике битне за ефикасно привремено становање су: брзина извођења (91%), мобилност објекта (63%), цена (54%), универзалност (45%) и величина простора (36%).

Две трећине сматра да постоји потреба у оваквим ситуацијама за заједничким објектом за окупљање, док 9% сматра да за тим нема потребе. Као и код испитаних корисника, за неопходност прозорских површина изјаснило се 80% представника организација. Постојање предбаште, или сличног садржаја, подржано је и оцењено као корисно у привременом смештају од стране чак 90% испитаних организација.

Анкетиране организације су истакле да је неопходан већи степен партиципације корисника смештаја у фази његовог пројектовања. Такође, показало се да анкетиране организације деле ставове о комфору и неопходности елемената као што су велике прозорске површине, додатни садржаји и друге компоненте привременог смештаја.

ДИСКУСИЈА РЕЗУЛТАТА АНКЕТА

Након анализе резултата обе анкете, добијене су значајне информације о типу заједнице, бројучланова домаћинстава, односима у стамбеној заједници, али и типовима стамбеног простора и одређених елемената у тим просторима (заједничке просторије, терасе, инфраструктура и сл.). Поред тога, истражени су однос становника у Србији према катастрофама и знање о адекватном потенцијалном обезбеђивању места становања од њихових последица.

Сл. 7 Површина потребног стамбеног простора у привременом смештају – упоредни приказ потреба анкетираних становника и одговора анкетираних организација, извор: Аутор

Fig. 7 The area of the needed residential space in temporary housing – comparison between answers of the surveyed population and the surveyed organizations, Source : Author

Логична је веза између простора које корисници поседују у свом дому и потребе за простором сличних карактеристика у привременом смештају. Будући да је заједничка башта простор који тренутно поседује више од 30% испитаника, већи број се изјаснио да би желео да је има и у привременом смештају (око 80%). Самим тим, додатни садржаји у привременом становању директно зависе од претежног типа становања у којем је угрожено становништво живело пре катастрофе.

Већина испитаника се за потенцијални простор привременог становања изјаснила за површине 15-40m², иако је њихов тренутни стамбени простор најчешће површине 30-100m² или већи. Иако испитаници доминантно живе у домаћинствима са 3-4 члана (што захтева већи стамбени простор), њихово опредељење директно указује и на свест о сложености проблема у ванредним ситуацијама. Са тиме се слажу и представници анкетираних организација. (Сл. 7) То се може упоредити са површинама објеката привременог смештаја које препоручује међународни стандард. (Таб. 1)

Велики број испитаника (преко 90%) је исказао потребу за постојањем објекта за окупљање људи, разговор и сл. У привременом смештају сврсисходним се показало и постављање објеката за размену искустава људи који ту бораве и пројектаната и осталих учесника у целом процесу (Herrero Delicato & Marcos, 2012).

Велики број испитаника у постојећем смештају оцењује приватност као делимично или апсолутно битну, али

Таб. 1 Упоредни приказ потребних површина, удаљености и сл. у привременом смештају према анкетираним становницима и према Сфера (Sphere) стандарду, Извор: Аутор; Sphere project (2011) Humanitarian charter and minimum standards in humanitarian response, Hampshire, UK: Sphere project, <http://www.sphereproject.org/>

критеријум	Резултати анкете – према потребама анкетираног становништва	Сфера стандард
Корисна површина по особи ⁵	4-13m ²	45 m ²
Корисна површина по особи, ако су комунални сервиси омогућени ван насеља	4-13m ²	30 m ²
Хитни привремени смештај – површина по становнику	3-4 m ²	3,5 m ²

⁵ Испитаници су се већином определили за просторе површине 15-40m², а просечни број чланова домаћинства је 3-4, те је поделом површине простора по члану домаћинства добијена оквирна површина по једној особи у привременом смештају

у привременом смештају остављају могућност за измештање одређених сервиса и ван објеката (у заједничке просторије).

У погледу удаљености привременог смештаја од места катастрофе, анкетирани организације изјасниле су се за дистанцу до 5km, док испитаници и потенцијални корисници привременог смештаја немају посебне преференције, већ су одговори равномерно подељени (до 5, 5-10 и преко 10km). Са друге стране, прихватљива удаљеност сервиса (продавнице, превоз и сл.) за обе групе испитаника је до 5km од привременог смештаја. Могу се увидети и кохерентни ставови испитаника и организација у погледу адекватности објеката привременог смештаја, са опредељењем за монтажне објекте и изнајмљене стамбене просторе. (Сл. 8)

Одговори другог дела анкете истичу другачије ставове испитаника у вези са типом преферираног смештаја. Испитаници који нису били у привременом смештају показују скромност у погледу просторних захтева и пратећих садржаја. Приметна је разлика у одговорима испитаника који су били у привременом смештају после неке врсте катастрофе и оних који нису били.

ЗАКЉУЧАК

Резултати и закључци спроведених анкета указују на могућности за унапређење одређених аспеката привременог смештаја у случајевима катастрофа у Србији. У

Таб 1 Overview of required area, distances, etc. in temporary accommodation according to surveyed population and Sphere standard, Source: Author; Sphere project (2011) Humanitarian charter and minimum standards in humanitarian response, Hampshire, UK: Sphere project, <http://www.sphereproject.org/>

Сл. 8 Преферирана врста привременог смештаја – упоредни приказ типова смештаја које преферирају анкетирани становници и типова које преферирају анкетирани организације, извор: Аутор

Fig. 8 Preferred type of the temporary accomodation – comparison between answers of the surveyed population and the surveyed organizations

одређеним сегментима анкете, испитаници и организације показали су подударне ставове – значај партиципације, врста смештаја и др., због чега тим ставовима треба дати предност при унапређивању привременог смештаја.

Показало се да је ниво свести у погледу хазарда задовољавајући, али да је систем реаговања по питању обезбеђивања имовине и даље нижи, без могућности побољшања.

Кроз резултате истраживања је приказана корелација између постојећих услова становања испитаника и исказаних ставова који се тичу објеката привременог смештаја. У процес израде пројеката и градње је потребно укључити и ставове угроженог становништва, будући да постоји консензус између ставова анкетираних становника, организација и интернационалног стандарда у овој области (Сфера стандард). Ипак, да би тај процес био лакши и да би одређене опште потребе биле инкорпорирани у привремени смештај, потребно је унапредити систем пројектовања ових објеката у Србији, кроз дефинисање преферираних типова објеката (монтажне куће, изнајмљен простор и др.).

Квалитет привременог становања може допринети нормализацији свих функција које као резултат имају побољшање друштвеног и стамбеног положаја и осећај припадања заједници, а не маргинализацији и социјалној искључености.

Даље истраживање у овој области требало би да обухвати формирање новог, додатног сета питања у оквиру анкете за потребе евалуације постојећег привременог становања и постигнутих перформанси. Кроз анализу више примера, на различитим локацијама могла би да се спроведе упоредна анализа више различитих система привременог становања.

ЗАХВАЛНИЦА

Овај рад је резултат истраживања у оквиру научног пројекта ТР 36035, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

ЛИТЕРАТУРА

- Abulnour, A. H. (2014) *The post-disaster temporary dwelling: Fundamentals of provision, design and construction*, HBRC Journal, **10(1)**, pp. 10-24.
- Comerio, M. C. (2014) *Disaster recovery and community renewal: Housing approaches*, *Cityscape*, **16(2)**, p. 51.
- Donohue, C. (2012) *Strategic Planning for Post-Earthquake Temporary Housing*, *Best Practices, Issue-Specific Briefing Paper*
- Habjouqa, T. (2016) *Shelter after disaster: Facts and figures*, pristupljeno 30.2.2017. na: <http://www.scidev.net/global/design/feature/shelter-after-disaster-facts-figures-spotlight.html>
- Herrero Delicato, G. & Marcos, M. J. (september 2012) *Toyo Ito: Home for all*, *Domus*, no. **961**, pristupljeno 20.3.2016. na: <https://www.domusweb.it/en/interviews/2012/09/03/toyo-ito-home-for-all.html>
- Ishiki, A., Okinaga, S., Tomita, N., Kawahara, R., Tsuji, I., Nagatomi, R., ... & Iijima, K. (2016) *Changes in cognitive functions in the elderly living in temporary housing after the Great East Japan Earthquake*, *PLoS one*, **11(1)**, e0147025.
- Johnson, C. (2016) *Strategies for the reuse of temporary housing*, *Management*, **4(3)**, pp. 43-53.
- Multi-hazard country profile - Serbia Disaster information management system*, UNHCR (2017) pristupljeno 10.4.2017. na: <http://www.desinventar.net/Desinventar/profletab.jsp?countrycode=srb&continue=y>
- Nagata, S., Matsunaga, A., & Teramoto, C. (2015) *Follow-up study of the general and mental health of people living in temporary housing at 10 and 20 months after the Great East Japan Earthquake*, *Japan Journal of Nursing Science*, **12(2)**, pp. 162-165.
- Narodna banka Srbije (2013) *Pregled broja osiguranja, broja osiguranika i premije po vrstama i tarifama osiguranja za Srbiju u 2013. godini*, Beograd: Narodna Banka Srbije, pristupljeno 30.7.2017. na: https://www.nbs.rs/system/galleries/download/osg-izv-y/god_T1_2013.pdf
- Narodna banka Srbije (2015) *Pregled broja osiguranja, broja osiguranika i premije po vrstama i tarifama osiguranja za Srbiju u 2013. godini*, Beograd: Narodna Banka Srbije, pristupljeno 30.7.2017. na: https://www.nbs.rs/system/galleries/download/osg-izv-y/god_T1_2015.pdf
- Petrović, M. (2009) *Transformacija gradova: ka depolitizaciji urbanog pitanja*, Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu
- Petrović, M. (2004) *Sociologija stanovanja: stambena politika: izazovi i mogućnosti*, Institut za sociološka istraživanja
- Sphere project (2011) *Humanitarian charter and minimum standards in humanitarian response*, Hampshire, UK: Sphere project
- Sphere project (2016) *Humanitarian charter and minimum standards in humanitarian*, pristupljeno 05.06.2017. na: <http://www.sphereproject.org/>
- Srbija učestvovala na trećoj konferenciji za smanjenje rizika od katastrofa (2015)*, pristupljeno 05.06.2017. na: <http://www.obnova.gov.rs/news/cirilica/article/srbija-ucestvovala-na-trecoj-svetskoj-konferenciji-za-smanjenje-rizika-od-katastrofa>
- UNISDR (2015) *Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015 – 2030*, Geneva: UNISDR
- Habjouqa, T. (2016) *Shelter after disaster: Facts and figures*, pristupljeno 3.2.2017 na: <http://www.scidev.net/global/design/feature/shelter-after-disaster-facts-figures-spotlight.html>